

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 4/2 2023

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

1-ИЮНЬ БАЛАЛАРДЫ
ҚОРҒАҰ КҮНИ

МУАЛЛИМ ХАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

2023

4/2-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоғарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хам хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

Зухуров Й.Т. Бўлажак муҳандисларни картографик компетентлигини ривожлантиришда қўлланиладиган дастурий воситалар	298
Ибрагимов Н.Ш. Ўқувчиларни мослашувчан математик фикрлаш қобилиятини ривожлантириш	308
Xolov K.N., Raximov X.A., Rasulova M.S. Dasturlashtirish tillari yordamida matematik masalalarning yechimlarini umumlashtirish	312
Nishonov F. Talabalarning matematikani o'zlashtirishda individual ta'lim traektoriyasini loyihalash	318
Rahmonjonov X. Oliy ta'lim tizimida muhandislik grafikasi fanlarini qiyosiy o'qitilishining asosiy xususiyatlari	324
Mingboyev U. Axborot xavfsizligi monitoringi	329
Ўрокова Ю. Информатика ўқитишда педагогик технологияларини жорий этишга оид илмий тадқиқотлар таҳлили	333
Уришов А.Н. Профессиональная компетенция в подготовке будущих педагогов к самостоятельной деятельности	336
Ганиев И. Д. Роль “blended learning” и “flipped classroom” в совершенствовании методической системы обучения сетевым технологиям	340
Қулжанов Н.Ж. Бўлажак информатика ўқитувчиларини тайёрлашда илмий-методик ёндашувларнинг моҳияти	344
Эргашев Ж.Б. О некоторых проблемах методической системы преподавания ИТ в общеобразовательных школах	349
Куралов Б. А. Классификация и анализ видов хакатона	353
Абдуллаев Б. П. Исследование концепций цифровизации в высшем образовании	356

БАСЛАҒЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Amirullayeva B. A. Muammoga asoslangan ta'lim (PBL) o'quvchilarda XXI asr ko'nikmalarini rivojlantirish kaliti	366
Ibragimova G. S. Ta'lim sifatini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish	375
Xaydarov O. O'quvchi-yoshlarni oilaga nisbatan ma'naviy-axloqiy va qadriyatli munosabatlarga tayyorlashda pedagogning familistik kompetentligi	379
Ahmedova M. U. Boshlang'ich sinf darsliklarida onomastik leksikaning ifodalanishi	386
Qurbonova M.F. Boshlang'ich ta'limni zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etish zarurati	392
Kaziyeva T.T. Talabalarning tinglab tushunish anglash qobiliyatlari rivojlantirishda yozma va og'zaki til adabiy me'yorlari	396
Djurayeva D. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarining hamkorlikdagi faoliyati(adabiyotlar tahlili)	403
Xafizova N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kasb tushunchalarning shakllanishi	408
Rashidova Z. Ijtimoiy-hissiy ko'nikmalarni rivojlantirishda xorijiy tajribalar va ularning tahlili(maktabgacha ta'lim misolida)	415
Тургунова Г.М. Бошланғич синф ўқувчиларида дарсга ижобий муносабатлар шакллантиришнинг инновацион тузилмаси	420
Тургунова Г. М. Дарсга ижобий муносабатни ривожлантириш орқали ўқувчиларни комплекс ривожлантириш омиллари	428

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ХАМ СПОРТ

Xakimova G.A. Yosh avlodni jismoniy tarbiya vositalari orqali tarbiyalash va ulardagi fiziologik o'zgarishlar	446
Omonov D.A. Mahallaning uyushmagan yoshlarini jismoniy tarbiya va sport orqali kasbiy faoliyatini shakllantirish	451

BOSHLANG'ICH TA'LIMNI ZAMONAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA TASHKIL ETISH ZARURATI

Qurbonova M.F.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, P.f.f.d(PhD)

Tayanch soʻzlar: zamonaviy yondashuvlar, PISA, PIRLS, xalqaro baholash dastur talablari, oʻqishga munosabat, loyihalash faoliyati, mustaqil ishlash qobiliyati.

Ключевые слова: современная солнечная энергия, PISA, PIRLS, практические программы, отношение к учебе, плетевая активность, развитие самостоятельных требований.

Key words: modern solar, PISA, PIRLS, practical programs, attitude to study, lash activity, development of independent requirements.

Butun dunyo ta'lim tizimining PISA, PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim mazmunini belgilashi ta'limda yangicha yondashuvlar, o'sish, o'zgarish, yangilanish jarayonlarini paydo qilmoqda.

“Oyogʻi osmondan boʻlgan sichqonlar”, “Tomdagi gullar”, “Dushman uchun pirog” kabi badiiy asarlar oʻquvchiga estetik zavq berish bilan birga, mantiqiy fikrlashga, kreativlikka undaydi, nostandart vaziyatlarda oʻz bilimidan foydalanishga yordam beradi. “Zumrad va Qimmat”, “Egrivoy va Toʻgʻrivoy”, “Baxil va Saxiy”, “Yomonlikning jazosi” kabi didaktik ruhdagi asarlarda faqat tabiiyaviy maqsadlar ilgari surilgan, zamonaviy talablarga mos keladigan kreativlik, ijodkorlik tamoyillari kabi zamonaviy mezonlar hamda hayotiy vaziyatlarda qoʻllay oladigan yangi bilimlar va ishtimoiy koʻnikmalar aks etmagan. PIRLS topshiriqlari uchun tanlangan matnlar ham oʻquvchini mustaqil tarzda yangi bilimlarni izlab topishga, kitobxon oʻquvchiga aylanishiga xizmat qiladi. Buning sababi matnlar mazmuni rang barang va takrorlanmas mazmunga egaligi bilan harakterlanadi.

PIRLS baholash dasturi uchun oʻqish savodxonligi jamiyat talab qiladigan yoki shaxs tomonidan qadrlanadigan yozma til shakllarini tushunish va ishlatish qobiliyati sifatida belgilanadi. Yosh oʻquvchilar turli xil matnlardan maʼno tuzishlari mumkin. Ular oʻqish uchun, maktabda va kundalik hayotda oʻquvchilar jamoalarida ishtirok etish uchun oʻqishadi [1].

PIRLS baholash dasturi oʻquvchilar oʻqish savodxonligining uch jihatiga qaratilgan:

oʻqish maqsadlari;

tushunish jarayonlari;

o'qishga munosabat.

Tushunish jarayonining to'rt turi PIRLS baholash dasturida baholanadi:

aniq bayon qilingan ma'lumotlarga e'tibor qaratish;

to'g'ri xulosalar chiqarish;

g'oyalar va ma'lumotlarni sharhlash va birlashtirish;

matn tarkibi, til, matn elementlarini o'rganish va baholash.

PIRLS baholash dasturi o'qish maqsadlari va tushunish jarayonlarida o'quvchi ishtirokini o'rganadi. Biroq, ular bir-birlaridan yoki o'quvchilar yashaydigan va o'rganadigan matnlardan ajratilgan holda tahlil etilmaydi. O'qish savodxonligi insoniyatning qiziqishlari, ehtiyojlari va o'qish sabablari bilan bevosita bog'liq. Umumiy holda, bu sabablar shaxsiy qiziqish va zavq uchun o'qish, jamiyatda ishtirok etish uchun o'qish va bilim olish uchun o'qish kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Yosh kitobxonlar uchun bu jihatlarda muhim ahamiyatga ega.[2]

PIRLS baholash dasturi baholash tizimi maktabda va undan tashqarida yosh o'quvchilar tomonidan bajariladigan o'qishning aksariyat qismini hisobga olish uchun quydagilar asosiy maqsad sifatida belgilangan:

adabiy tajriba orttirish uchun;

yangi ma'lumotlardan xabardor bo'lish uchun;

yangi bilimlardan foydalanish uchun.

Ushbu yoshda o'qishning har bir turi muhim, PIRLS baholash dasturi har bir maqsadni baholaydigan materialning teng nisbatini o'z ichiga oladi.

O'qish savodxonligi butun umri davomida o'qishni qo'llab-quvvatlaydigan xatti-harakatlar, jarayonlar va munosabatlarni qamrab oladigan turli xil matnlardan ma'no yarata olish qobiliyatidir. Bunday xatti-harakatlar va munosabat savodli jamiyatda shaxsning imkoniyatlarini to'liq amalga oshirishga yordam beradi [3].

Boshlang'ich sinflarda o'qish fanini o'qitishning asosiy maqsadi milliy hamda jahon adabiyotining nodir namunalarini o'qitish orqali o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy dunyosi, adabiy-estetik didini shakllantirish hamda ularda mustaqil fikrlash, obrazli tafakkurga oid bilim, ko'nikma, malakalarni hosil qilish va rivojlantirish, o'quvchilarni badiiy adabiyotga qiziqitirish, asarlarni o'rgatish jarayonida olam va inson tabiati, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar, shuningdek, kitobxonlik madaniyatini shakllantirish orqali o'quvchilarning ma'naviyatini, dunyoqarashini kengaytirib, mustahkamlab borishdan iborat.

Boshlang'ich sinflarda o'qish fani o'quvchilarni ongli, to'g'ri va ifodali o'qishga o'rgatish bilan birga o'quvchilarda kitobxonlik va nutq madaniyatini hamda mustaqil fikrlashni shakllantiradi hamda o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

Izlanishlar davomida Respublikamiz miqyosida PIRLS baholash dasturiga tayyorgarlik ko'rayotgan tayanch maktablarning 4-sinflarida o'qish savodxonligini oshirish yuzasidan quyidagi muammolar mavjudligi aniqlandi:

o'quvchilar notanish matnga tayyor emasligi;
axborot matnlari bilan ishlash qobiliyati sustligi;
badiiy matnlarda mantiqiylik asosida savol va topshiriqlarga javob berishda qiynalishi;

boshlang'ich sinf o'quvchilaridan sinf rahbari yoki maktab xodimidan boshqa notanish shaxs tomonidan olingan nazorat ishlari ta'lim sifatini tushishiga ta'sir ko'rsatishi;

o'quvchilarda shoshqaloqlik, ikkilanish va chuqur hayajon tufayli savollarga javob bera olmaslik;

o'qish savodxonligida tez va ifodali o'qishga e'tiborni kuchaytirish orqali izohli va ongli o'qish turiga e'tibor berilmaslik natijasida o'quvchilarda matnlarni o'qish va tushunish darajasi pasayganligi;

o'qituvchi tomonidan nostandart vaziyatlarni tashkil etishda kreativ faoliyatni va o'quvchining motivatsiyasini oshirishda nazariy bilimlarning yetishmasligi;

o'quvchilarda loyihalash va mustaqil ishlash qobiliyatining shakllanmaganligi.

Pedagogik tadqiqotlarda xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarlik ko'rishda aniqlangan mauammolarni bartaraf etish hamda yuqori reyting natijalariga erishish uchun quyidagi uslubiy tavsiyalarni taklif qilamiz:

1. PIRLS topshiriqlaridagi matnlarni boshlang'ich sinf o'quvchisining yoshi, qiziqishi va bilish darajasini tahlil qilish orqali boshlang'ich sinf 3-chorakdan boshlab mustaqil ishlar jarayonida quyidagi yondashuvlar asosida o'qitish maqsadga muvofiq:

- rejalashtirish;
- amalga oshirish (sinab ko'rish);
- birgalikda tahlil
- baholash;
- qayta ishlash (tatbiq etish) [4].

2. Mustaqil ishlar jarayonini "Teskari ta'lim", "MIMM", "Kouching" metodlari yordamida tashkil etish tavsiya etiladi. Ushbu metodlar o'zlashtirilgan bilimlarni hayotiy vaziyatlarda qo'llash, o'quvchilarda tezkor qaror qabul qilish va kreativ fikrlash ko'nikmalarining shakllanishiga yordam beradi va bu PIRLS talablariga muvofiq keladi.

3. O'quvchilarning o'qilgan asar bo'yicha taassurotlari, o'zlari chizgan rasm va boshqa mustaqil ishlari hamda erishgan yutuqlari asosida "o'quvchi portfoliosi"ni shakllantirish maqsadga muvofiq. Bu o'quvchilarda o'zlari mustaqil bajargan ishlaridan zavqlangan holda mustaqil bajariladigan ishga nisbatan rag'batini oshirishga, o'z qobiliyatlarini anglashga xizmat qiladi [5].

PIRLS baholash dasturi talablari yangi bilimlar va ma'lumotlarni tushunish, tahlil qilishda o'quvchi egallagan bilimlaridan foydalana olish qobiliyatiga e'tibor qaratiladi. O'quv jarayoniga PIRLS baholash dasturi talablarini tatbiq qilish ta'lim mazmunini o'zgartirishda, o'quv jarayoni sifatini oshishiga, pedagogning

amaliy ishlarida samaradorlik oshishiga sabab bo'ladi. PIRLS baholash dasturi tahlili natijalarida "Nimani o'qitish kerak?", "Nimaga o'qitish kerak?", "Qanday o'qitish kerak?" savollariga yechim topiladi[6].

Zamonaviy ta'lim tizimida PIRLS baholash dasturi ta'limning sifatini ta'minlaydi. Aslida, ta'lim sifatini boshqarish o'quv jarayonida ta'lim olish natijalari sifatida o'zlashtirilishi zarur kompetensiyalarni aniqlash bilan boshlanadi. PIRLS baholash dasturi o'quvchilarning faolligini oshiradi. Bu jarayonda o'qituvchi faoliyati ham hal qiluvchi muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich ta'lim samaradorligi va sifatini oshirish hamda PIRLS baholash dasturida ijobiy natijaga erishish uchun xalqaro baholovchi dasturlarning maqsadi, vazifalari va talablariga mos o'quv va didaktik materiallari, ta'lim texnologiyalarini o'quvchilarning umumiy bilim saviyasi, o'zlashtirishi va qiziqishlarini inobatga olib tanlash lozim. Tanlangan metodni amalga oshirishda bosqichma-bosqich tarzda, o'quvchini faol hamkorlikka undovchi, guruhlar va yakka tartibda ishlay olish imkoniyatini oshirish uchun o'qituvchidan katta mahorat va zamonaviy pedagogik bilimlarga ega bo'lish talab etiladi. Shundagina o'quvchilarda tayanch hamda fanga oid kompetensiyalar samarali shakllanadi.

Adabiyotlar:

1. Yakimanskaya, I.S. Kompetentnostnyy podxod v obrazovanii: problemi i puti modernizatsii. – Novosibirsk. 2013.- 159s.
2. Baker, L., Scher, D. (2002). Beginning readers' motivation for reading in relation to parental beliefs and home reading experiences. *Reading Psychology*, 23(4), 239-269 c.
3. Qurbonova M.F. Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirish ahamiyati // *Xalq ta'limi*. – Toshkent, 2020. 3-maxsus son. – B. 29-33. (13.00.00 №17)
4. Qurbonova M.F. O'quvchilarning o'quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirishda kouching metodikasi // *Maktab va hayot*. – Toshkent, 2020. Maxsus son №1, – B. 8-10. (13.00.00 №4)
5. Qurbonova M.F. Mustaqil ishlarni tashkil etish asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv-bilish kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan metodlar // *Mug'allim ham yzliksiz bilimlendiriw*. – Nukus, 2021. – B. 112-116. (13.00.00 №20)
6. Mirzayeva S.T. (2023). Zamonaviy yondashuvlar asosida adabiyot darslarini tashkil etish. *Eurasian journal of social sciences, philosophy and culture*, 3(1), 130–134. <https://doi.org/10.5281/zenodo>.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limni zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etish zarurati, PISA, PIRLS kabi xalqaro baholash dasturlari asosida ta'lim mazmunini belgilashi ta'limda yangicha yondashuvlar tahlili haqida fikr bildirilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье выражена необходимость современного производства производственного контента PI, анализ нового создания образовательного контента в образовании на основе производственных программ типа PIRLS.

SUMMARY

This article discusses the need for modern production of production content by PI, analysis of new content in education based on production programs such as PIRLS.